

ANISZI KÁLMÁN

Papp Endre: Egy mizantróp aggályai

Nemzeti Kultúráért és Irodalomért Alapítvány, 2024

Voltaképpen kikről szól ez a könyv? És főleg miről? Sokakról és sok mindenről. Más-más gondolkodású, mentalitású és érzelmű emberekről: írókról, művészekről, közéleti személyiségekről, politikusokról, esetenként író-politikusokról. Szó esik benne szépirodalomról (népi írók kontra urbánusok), művészetekről, kultúráról, népről, nemzetről, kisebbségről, a társadalomépítés bonyodalmairól, politikai/politikusi csőracsavarokról, amik az elmúlt néhány emberöltő magyar valóságát dominálták vagy meghatározták. A szerző a félrecsúszott élet-tények kiigazításának szándékától indítva perel, bírál, vitatkozik – aggályoskodik. De miért nevezi magát mizantrópnak? Alkalmasint azért, mert a magyar társadalomban temérdek olyan, szándékosból, tudatlanságból fakadó vagy téves értelmezések mián keletkezett galádság, oktondiság, gyalázatoság, kerékkötés következményei észlelhetők, amik hol fékeztek, hol meg mérgezték vagy megakadályozták (mondhatnánk jelen időben is!) a kívánatos szociális viszonyokat; olyan nyomós gondok nyugtalanítják, amiket ki kellene irtani, holtvágányra taszítva a rossz irányba taszigálókat, akikre – érthetően – elítélően, indulatosan tekint a magát „mizantrópnak” nevező szerző. Elemezve a mindennapok ködös valóságát, Papp Endre indokoltan aggályoskodik a tapasztaltak miatt. Miközben igyekszik felülkerekedni mindenben, ami politikailag, morálisan, emberileg elvetendő, jó irányt sejtetve a megtévesztetteknek. Merthogy a mi mizantrópnak jobbító szándékú alkotó ember, aki a ringy-rongy kerékkötőktől „csalódottan elfordulva dacból az”. Számára nyilvánvaló, hogy mindeneke előtt önnön-magát kell tisztán látnia: „Rájöttem, hogy személyiségem alaprétegeit, gondolkodásomat, de még indulataimat is milyen erősen befolyásolja a magyarságom, az anyanyelvi kultúránk.” Nos, ez az a biztos identitásalap, amelyre mindennek, a nemzetközösség szolgálatának épülnie kell. Magyar vagyok, nyomatékossítja, aminek a nemzeti kultúra a fundamentuma. Ha tisztában vagyok kilétemmel, ismerem az erőviszonyokat, a visszasságokat, a társadalom

egészének heterogén mozgását, rendre felismerem a teendőket: így hát „rajtunk is múlik” világunk „jelene és a jövője”.

A társadalom nem egy minőségek nélküli homogén massa. Értékek ütköznek, értékeket ütköztetnek benne: állandó a kultúrharc. Mit vallunk a magunkénak, mihez ragaszkodunk, miért küzdünk, kikben hiszünk? Súlyos kérdések özöne zúdul ránk, amikről döntenünk kell. Elindítani és folytatni a küzdelmet, hogy hiteles értékek képviselői lehessünk – ez szent kötelességünk.

Az író-főszerkesztő ars poeticájaként is felfoghatjuk: „A Hitelnek, felfogásom szerint, a nemzeti gondolatot mindig a kortól kapott feltételek és a kor követelte elvárások között kell képviselnie.” Hisz az ő feladata az, hogy „demokratikus szellemenben érvényre juttassa az alkotói és a vélemény szabadságot”.

Csak akinek múltja van, annak lehet jövője: a múlt öröksége mai magunk szerves része. A szerző rendkívül fontos megállapítást tesz: a nemzeti élet alapja a kulturális és civilizációs értékeket magában foglaló *hagyomány*. Az immár évtizedek óta vita tárgyát képező népi irodalom, a népi és a népies versus urbánus fogalmának elemzésével, a népi és az urbánus (elit) problematikájának ütköztetésével indulnak a szerző mélyebb elemzései. Tamási Áron a népi irodalom egyik legjelesebb képviselőjeként a *Szülőföldemben* „tisztá szolgálatnak” nevezi az írói munkát, aminek célja az eszme követése a nemzeti közösségen keresztül. Felfogásában nem az egyén a legfőbb személy, hanem a közösség, a nemzet, a „nagy magyar család”. A fennmaradásért folytatott küzdelem csak nemzeti keretekben valósítható meg. Ezzel összhangban kell állnia a nemzeti szellemű nevelésnek.

Bár Tamási Áron és Sütő András (mindketten a mostoha kisebbségi sorsot szenvedték) irodalmi életművében más-másra esik a hangsúly, de változatlan „a lélekkel telített táj, a szülőföld, az emberi megpróbáltatás mértéke”. Tamásit a lét és az erkölcs alapproblémái foglalkoztatták. Bertha Zoltán

felfogásában Sütő András arra törekedett, hogy a „jelent és a múltat egyszerre láttassa”, hisz „a múlt élményei ott vannak az idegekben, emlékekben” (*Anyám könnyű álmot ígér*). Sütőnél „mintha a szenvedésterület élet közönyével szemben kapaszkodna egymásba a szépség, a jóság és az igazság”. Tamásnál viszont a „szülőföld kebelén nyugvó mozdíthatatlan létbizonyosság” áll. „A többségi asszimilációs elnyomásnak alárendelt etnikai és kulturális kisebbség számára a boldogulás és az életben maradás nem lehet egyéni gond, minden egyes magyar ember sorsa összefonódik a szülőföld magyarságának a sorsával.” Sütő életműve a bizonyosság rá, hogy „erkölcsi-szellemi ideálok nélkül a létezés gyötrelme”.

Borbándi Gyula 1991-es megállapítása szerint: „Magyarország szabadsága és függetlensége teljes!” Papp Endre ezt „szívet merengető óhajtott valóságnak” ítéli. Mert az egész glóbuszra kiterjedő, kölcsönös függőségi helyzetben, szövetségi rendszerek hálózatában „teljes” szabadság és függetlenség nem létezhet, ám a hozzá fűzött reménykedés igen.

Borbándi „hitelesen igyekezett feltárni a történelmi múltat, s próbálta annak hagyományát továbbvinni a jelenben, alternatívát kínálva a jövőnek”. Valójában ez a hit és ez a reménység sarkallta mind a népi írókat: Illyés Gyula, Németh László, Bibó István, Kovács Imre, Szabó Zoltán, Sinka István és Veres Péter táborát. A magyar művelődéstörténet jeles alakjai voltak ők, de hatásuk, sajnos, messze elmarad a kívánatostól. Mert a mindenkor hatalom háttérbe szorította őket. Borbándi szerint a népi írók „az irodalomba emelték az addig köznapinak és póriának tekintett témákat”, munkásságukkal érdeklődést keltettek „az ismeretlen társadalmi rétegek iránt”. „A mai népinek nevezett irodalom – jegyzi meg Gombos Gyula – se több, se kevesebb, mint: a magyarság legfrissebb, huszadik századi, de egyetemes igényű szellemi megnyilatkozása.” A népi írók nem tekinthetők egységes alkotói csoportosulásnak, ők a társadalmi elkötelezettség alapján kapcsolódtak össze. Jelentőségüket növeli, hogy a népiek első példaképei Ady, Szabó Dezső, Móricz, Bartók és Kodály voltak.

A *harmadik út* koncepciója pedig Németh Lászlóhoz kötődik, amely valójában „cselekvő pragma-

tizmus”. Szintézis az egymást kizáró szélsőségek feloldásához.

Csoóri Sándor az ötvenes, hatvanas években az ország falvaiban zajló hatalmas átalakulást szociográfiailag ragadta meg (*Tudósítás a toronyból, Izsapeső*). Papp Endre alapos elemzéseiben meggyőzően érzékelteti Csoóri lényeglátását: miszerint a falu új gazdasági-társadalmi rendje nem szerves fejlődés eredménye, hanem felülről jött kényszer következménye.

Az 1990 utáni közéletben való részvételét Csoóri „egyértelműen sikertelennek” ítélte meg. Írói kilétét „kentaur létnek” nevezte: fele részben szabad író, fele részben „megkötött életű fél-politikus”. Nem alakítója volt a folyamatoknak, hanem elszenvedője. Mivel nem volt erkölcsi számonkérés, tisztázás, „az erkölcsi és szellemi megújulás hiányából ered az új rendszer minden züllöttsége és képmu-

tatása”. Ezért a „hivatalosan demokratikusnak nevezett” magyar politikai és szellemi állapotok felülvizsgálatára szólít fel. „Egy nemzet boldogsága inkább függ az emberek jellemétől, mint a kormányzás formájától.”

XXI. századi esszéiben Csoóri igen kritikus korunk társadalmával, a mai eltömegesedett, elidegenedett, elmagányosodott, eszményeit vesztett emberekkel szemben. „Általános életérzéssé vált a kiüresedés.” Magyarországi sorsa úgy alakult, hogy „hazát és nemzetét megőrizni csakis a szellem világában lehetett”. Ezért Magyarországon újra kell álmodnunk minden (Ady nyomán).

Görömbei András professzor, korábbi főszerkesztő lényeglátóan jelenti ki monográfiájában: Nagy Gáspár költői küldetésnek érezte „a valóság égető nyelvén” néven nevezni a dolgokat. A költő egyesítette munkáiban Nagy László erkölcsi tartását, Bibó István félelemnélküliségét, Illyés Gyula fegyelmezett igazmondását, a Németh László-i nemzeti sorskérdések iránti érzékenységet, Tamás Áron magyarságszeretetét és a Zbigniew Herbert-i szembenéző bátorságot. Szívesen használt vallási-szagrális analógiát a költészet emelkedett hivatásának érzékeltetéséhez: „Isten hatalmas verse a teremtett világ.”

Németh László rendkívül fontos igazságot mond ki: A példanemzet megteremtésének hajtóereje a minőség eszménye volt. Papp Endre jogosan

aggályoskodik: kétségbe ejti a magyar irodalom öntudatának elvesztése. „A rendkívüli hatalmi és pénzkonzentráció tudomásulvétele, az egzisztenciális kiszolgáltatottságba való beletörődés, a művelődés alárendelése a politikai érdekeknek még mindig ésszerűbb döntés sokak számára, mint a reménytelen tiltakozás. Különösen érvényes ez a kultúra alanyaira.” „A volt magas-kultúra a tömegelv szükséglete alá van rendelve.” „A nemzet a lelkeség és a szellemiség síkjáról az anyagi dolgok kézzelfoghatóságának földszintjére szállt alá.” Papp Endre különösen a minőségi munkát, irodalmat hiányolja napjainkban. Kell-e bizonygatni, hogy a szerző aggályai jogosak? Hisz felvillant egy olyan jelenségvilágot, aminek jobbításán folyamatosan, szünet nélkül kell fáradozni.

Babitsnak igaza van: „A nemzet a lélek, a tömeg csak test.”

Az író Hegel és Fichte szellemről alkotott felfogását osztva jelenti ki: „A nyelv által... egy nép tudása szólal meg.” Továbbá: A nyelv terméke a kultúra, amely a nemzet alapvető alkotása, az állam működésének elsődleges célja. Kölcsey szintén német minta nyomán veti papírra: Minden nemzetet a „saját nyelv, saját szokások, saját ősök, saját hagyomány, saját jó és balszerencse kötnek együvé és választanak el egymástól”. „Akinak a nemzeti nyelv nem tulajdona, az nem tagja a nemzetnek.” Majd merészen hozzáteszi. „A nép különböztessék meg a nemzetől, hiszen előbbi csak a lakosok összessége.”

Németh László immár „a népi és a nemzeti kultúrát szinonimákká tette”.

Illyés Gyula bölcs megállapításán csak lelkesedni lehet: „Nemzetté igazán a szellemi gyarapodás tett bennünket.” Ugyancsak ő mondta: „Egy-egy népet nem a testi hasonlóság, hanem a közös múlt, a hasonló gond, az egy haza levegője egyesít s választ el egy más múltú és más jelenű néptől. Hogy pedig egy nép micsoda fajta, az szintén a szellemben, a nép szellemében és szokásaiban mutatkozik meg.”

És szívleljük meg Csoóri eme bölcs megállapítását is: „A nemzet tagjait sosem a haszon, hanem bizonyos hosszú időn át kiérlelt mitológiák kötnek össze. [...] A haszon megosztó, a nemzet viszont, mivel inkább érzelmi viszony, mint érdekvizony, egyesíteni akar.”

Sok mindenkiről és sok mindenről kéne még szólni. Mások mellett Békés Márton *Kulturális hadviselés* című könyvéről; továbbá a mai értelmiség belső problémáiról; az értelmiség és a hatalom bonyolult viszonyáról; emlékezésekről; a Hitel szerkesztőinek kemény küzdelmeiről a liberálisokkal, akik szerették volna megszüntetni, eltüntetni a kiadványt. Szerencsésen túlélve a gyilkos szándékú tördöféseket, a szerkesztőgárda fáradhatatlanul folytatja nemes küzdelmét. Bizony nagy szükség van rá, mert – Papp Endre találó kifejezésével – „a Hitel tőkesúly a magyar irodalom imbolygó hajóján”.

CSÓKA SZILÁRD ZSOLT, *Silent queen*, 2021 (részlet);
HERMAN LEVENTE, *Vázlatok magánhadserghez 1.*, 2006 (részlet)

